

(YY. 1176) Dup 298.
b. 5735/15 Dup

DR. FINKEY FERENC

M. KIR. TITKOS TANÁCSOS, NY. KORONAÜGYÉSZ

**ÜNNEPI BESZÉDE
BUDAPESTEN, A SZENT MARGITSZIGETI
TOMPA MIHÁLY EMLÉKMŰ
LELEPLEZÉSÉN**

1940. SZEPTEMBER 28.

DR. FINKEY FERENC

M. KIR. TITKOS TANÁCSOS, NY. KORONAÜGYÉSZ

**ÜNNEPI BESZÉDE
BUDAPESTEN, A SZENT MARGITSZIGETI
TOMPA MIHÁLY EMLÉKMŰ
LELEPLEZÉSÉN**

1940. SZEPTEMBER 28.

MÉLYEN TISZTELT KÖZÖNSÉG !

Ha a mi mai ünnepségünk szerényebb jelentőségű is az 1859-iki országos Kazinczy ünnepélynél, amelyen Tompa Mihály azzal kezdte pályanyertes ódáját, hogy

Szép nap viradt fel Széphalomra,

A honra szép, nagy nap viradt . . .

mégis legyen szabad nekem is a költő eme szép szavaiból kiindulva, azzal kezdeni beszédemet, hogy szép nap viradt ma a Margitszigetre, de az egész Budapestre, sőt a magyar nemzetnek a Tompa Mihály költészetéért rajongó vagy azt méltányoló részére. Szép nap ez nekünk, mert az erdélyi részek visszatérte feletti országos nagy örömünket növeli az a nekünk oly jóleső érzés is, hogy ma egy régi kegyeletes óhajunk megvalósulását láthatjuk.

Felavathatjuk végre a száz évvel ezelőtt feltűnt legnagyobb költőink egyikének, a Petőfi

és Arany barátjának és méltó társuknak, a maga Petőfi által kirobbanó lelkesedéssel elkeresztelt költői triumvirátus, a Beöthy Zsolt által irodalomtörténeti szemmel megállapított nagy költőtriász harmadik tagjának, a Népregék és népmondák, a Virágregék és a ma is szívünkbe markoló hazafias elégiák dalnokának mellszobrát itt Budapesten, az ország szívében s éppen Arany János, a mindhalálig hű barát mellszobrának tőszomszédságában.

Ildomtalanság lenne afelett elmélkednem, hogy a három nagy költőnk közül ki volt nagyobb, ki volt dicsőbb. Én nem is vitatom, hogy közöttük Tompa lett volna az első. Az epikus költészetben Aranynak, a lírában Petőfinek az elsőségét ma már senki se vonhatja kétségbe. De azt viszont nem én, a laikus, hanem a legilletékesebb szakemberek egyike állapította meg, hogy az epikában Arany után, a lírában Petőfi után a közvetlenül következő hely illeti meg Tompát. Ha költői elbeszéléseiben és balladáiban Aranynak a remekeit nem éri is utól, de senki sincs, akit utána ezekben a műfajokban több joggal sorozhatnánk mint Tompát, a balladáiban pedig valóban ő közelítette meg legjobban Aranyt. (V á c z y J á n o s : Tompa Mihály életrajza. 1913. 202 l.) A lírában a felülmulhatatlan Vörösmarty és Petőfi után szintén őt illeti a következő hely. S ha a későbbi kor talán végképen megfeledez is elbeszélő költészetéről, de az abszolutizmus keserű éveiben írt remek elégiái és allegóriái, melyek meg-

döbrentően újból időszerűek lettek a trianoni 20 éves rabságunk alatt, örökre fenntartják az ő emlékét a magyar nemzet szívében. A népies nemzeti irányú költészet diadalra juttatásában, a zamatos magyar verselésben pedig a két egyenlően legnagyobb vezér mellett nem kisebb joggal illeti meg őt is a vezéri pálma.

Mindezek a megállapítások természetesen a XIX. század költőire vonatkoznak, a jelenkorbeliekkel, a mai nagy költőinkkel nem állnak vonatkozásban. De talán a mai magyar ifjúság, mely érthetően a mai fiatalabb nemzedékek lelkeségét képviselő s az ő nyelvükön daloló nagy költőinkért lelkesedik és talán az új Magyarország költői gárdája is megbocsátja nekem, aki 50—60 évvel ezelőtt a Petőfi, Arany, Tompa most már klasszikusnak tekinthető költészetének varázsa alatt éltem fiatal koromat, ha ma öreg fővel is ezeket a szívemhez nőtt régi nagy költőimet magasztalom. Hiszen maga Tompa mondja egy helyen

... a boldogsághoz kevés csak a jelen,
A multon épül az s az emlékezeten...

A XIX. század negyvenes évei, az annyit emlegetett »nagy idők nagy emberei«, a magyar alkotmány dicsőséges megifjítását előkészítő nagy államférfiaink, Széchenyi, Kossuth, Deák mellett egymásután tűnnek fel a nagy és legnagyobb költői egyéniségeink: Csokonai,

Vörösmarty, Berzsenyi, Kölcsey, a két Kisfaludy, majd utánuk egyszerre a három fiatal nemzeti dalnok, a népies magyar költészet három apostola : Petőfi, Arany és Tompa.

Tompa először a **Népregéivel** és **népmondái-val** alapította meg költői hírnevét. Ezt a ma is élvezetes csokrot a népkán élő regékből, mesékből még mint 20 éves pataki diák szedegette és állította össze. Diák korában bejárta a ma úgynevezett felvidék, a regényes Gömör, a bájos Borsod, Abaúj, Zemplén, a búbajos Tátravidék hegyes-völgyes tájait, egy évet a Dunántúl is töltött, Sárobgárdon, a velencei tó szelíd környékén, a nádasok, lápok, tavak világában, így bőven nyílt alkalma közvetlenül hallani és élvezni a hamisítatlan népmeséket, regéket, mondákat, melyek az ő születésétől nyert mélabús lelkét varázserővel ragadták meg s melyeket aztán sietett költői formába önteni.

Akár a Kisfaludy Sándor : Regék a magyar előidőkből c. közkedvelt kötete, akár — mint Kéky Lajos alaposan kimutatta — az Ovidius Metamorfosis-a inspirálta Tompát e népregék és népmondák feldolgozására, az bizonyos, hogy ezek a megkapó könnyedséggel, bájos gyöngédséggel és üdeséggel írt népregék egyszerre a népies költészet mesterévé avatták Tompát. Igazolja ezt az a tény, hogy az 1846. február első hetében megjelent kötetből már e hó végén új kiadást kellett csinálni, ami akkoriban szinte hihetetlen eset volt. A Kisfaludy-

társaság pedig a kötet megjelenését követő évben rögtön tagjai közé választja »a népregek közkedvességű dalnokát«.

Tényleg nagy különbség van a Kisfaludy Sándor és a Tompa regéi között. Kisfaludy a régibb századok magyar főúri életét, a dunántúli legendás várak, Csobánc, Tátika, Somló várkisasszonyainak, daliás leventéinek érzékeny históriáit zengte a romantika érzelgős húrjain, — míg Tompa, aki ugyan szintén régi köznemesi családból származott, de mint egy teljesen elszegényedett család sarja, mint betű szerinti koldusdiák (mendikás), a szegény embereknek, pásztoroknak, halászoknak, bojtároknak, bányászoknak ajkáról ellesett regéket öntötte költői nyelvbe. Az árvalányhajban, a Jávorfácskában, a Verespatakban, a Bojtárban, a Halász és az aranyhalban és a többi megragadó regéiben az egyszerű falusi népnek a fonóban, a kukoricafosztóban, a szüreten tényleg elmondott meséit írta át, ezek az élményei ihlették őt a szép tátrai pásztorleányka, a legdelibb vadász, a furulyázó bojtár, az öreg parasztkirály, a tündérleányka, a jókedvű hadastyán, az öreg vincellér meséinek költői feldolgozására.

Tompa népregéinek és mondáinak értékét eléggé bizonyítja az a tény is, hogy ma, közel száz év után, ezek még mindig legkedveltebb szavalati darabjai nemcsak a falusi, de a városi iskoláink gyermekseregének. Az árvalányhaj kedves bevezető dalát:

Virágos kenderem elázott a tóba,
Ha megcsaltál, hozzánk
Ne járj a fonóba . . .

vagy a jávorfából furulyát faragcsáló pásztor-
fiú bűvös danáját :

Fujjad, fujjad én kedvesem,
Én is voltam király lánya,
De most vagyok jávorfácska,
Jávorfából furulyácska . . .

vagy a betegen a Rókus-kórházban írt népdalát a hortobágyi gulyás vasárnapjáról :

Télen nyáron pusztán az én lakásom
A rózsám is csak vasárnap ha látom . . .

vagy a

Békót tettem keselylovam lábára . . .

kezdetű remek népdalait nemcsak mi öregek,
de a mai fiatalság is szívesen dalolja.

Tompa Népregéi és mondái két évvel a Petőfi János vitéze után s egy évvel az Arany Toldi-ja előtt jelentek meg. A három nagy költőnk tehát valóban egyszerre, mintegy a Szentlélek ihletésére szállt síkra, — egymástól tanulva, egymást lelkesítve — az új magyar stílusért, a magyar léleknek megfelelő népies irányért, egyikük a Duna-Tisza közéről, másik a Tiszántúlról, harmadik a Tisza és Bodrog

közéről, mind a színmagyar helyekről. El nem vitatható tehát, hogy Tompa szintén egyik apostola, vezére vagy legalább is sikeres folytatója a Csokonai által megkezdett tősgyökeres magyar és népies lírai költészetnek s egyik diadalravivője a Kazinczy által megalapozott nyelvújításnak.

Tompa nagyobb epikai költeményei közül legértékesebb és legismertebb a Szuhay Mátyás című költői elbeszélése, mely 1847-ben az Arany Toldija mellett a pályabírák által egyértelmű dícséretben részesült s ma is élvezetes olvasmány. De éppen ilyen szívet gyönyörkötető a nagyapáink tisztos világát sugárzó s az Arany János csendes humorával rokon számos költői víg elbeszélése, így: A vámosujfalusi jegyző, a Jóczik Jónás futása és a Három a daru, mely utóbbi Kéky Lajos szerint Tompa legművészebb költői elbeszélése s ma is népszerű szavalati darab.

A Népregék és mondák mellett még népszerűbbé tették Tompa nevét *V i r á g r e g é i*, ezek a bűbájos mesék a virágok életéről, melyeknek andalító sorai oly természetes utat találtak a gyermeki és női szívekhez. Ezek a gyönyörű virágregék lettek legelterjedtebbek Tompa költészetéből. Tompa tényleg maga is virágkertész volt, valósággal imádta a virágokat. Mikor Kelemérről Hanvára hívták meg lelkésznek, sajátkezűleg ásta ki és vitte át az új parókiára a kedvenc rózsatöveit. Mint melankóliára hajló lélek, valósággal átélte a becézett

virágainak életét, így a maga érzékeny, szerelmeslelke szólal meg egyik-másik gyönyörű regéjében. Érthető azért, hogy ez a köteté ért legtöbb kiadást s ma is közkezen forog. A természetért, az egyszerűségért, az ártatlanságért való rajongása ma is magához bilincseli a természet és a virágok barátait. Jól mondja Váczi János, Tompa melegszívű életrajzírója, hogy Tompából mindenütt árad a költészet, de legigazabban és legmegkapóbban a természet forró szeretetéről tanuskodó ezekben a bájos virágregékben (id. m. 174. l.).

Ki nem tanulta vagy szavalgatta gyermekkorában az Ibolya álmait, vagy a Téli zöldet, ki nem gyönyörködött legalább fiatal korában a Liliomok harcának, a Szarkalábnak, a kandi komlónak, a Délikének, a havasi rózsának, a Perpetuel-nek, az őszi kikircsnek, a mohoknak csodálatos életében, az andalító képzeletcsapongásban, mellyel Tompa a szépséges virágok mindenikének a lelkét, érzelmeit szinte élet-hűen s oly megragadóan könnyed csengő-bongó versekben tárja elénk.

A virágregék jelentősége és rendkívüli népszerűsége azonfelül, hogy a gyermeki és női lélek érzelmeit a legtisztább irányba tereli s a természet és az ártatlan örömök szeretetére tanítja, abban is található, hogy Tompa ezeket az abszolutizmus sötét éveiben, az ötvenes évek elején írta, azzal a világos célzattal, hogy a nemzet mély fájdalmát a természet áldásainak és gyönyörúségeinek ecsetelésével csillapítsa.

Tompa maga is sokat szenvedett az abszolutizmus bérenceitől, a Gólyáért több hónapig le is volt tartóztatva, — volt tehát oka a természethez, szeretett virágaihoz fordulni vígaszért. A Virágregék kötetének Előhangjában kitarja ezt a természet iránti rajongását és háláját :

Szent természet, dajkálkodó anyám,
Szeretlek én kimondhatatlanul,
Gyönyör s megnyugvás lelke száll reám,
Lombod, virágod ha sarjad, ha hull.

Vagy lehet-e a hazaszeretetet szebb költői képpel kifejezni, mint amit a Havasi rózsza szájába ad feleletül az őt más földre csábító rokonainak :

Kóró, tebenned, szülőteföldem
Inkább leszek, mint másutt virág . . .
Oh mert előttem, hazám, tefölded
Minden fűszála, porszeme szent . . .

Abban a nagy virágkultuszban, amit manapság itt Budapesten vagy Debrecenben, Kaposvárott és annyi szép városunkban gyönyörködve tapasztalhatunk, a Tompa virágregéi mondhatni ma is aktuálisak. Hiszen azóta sem akadt költőnk, aki a virágokról ily elragadó és szívet-lelket gyönyörködtető költeményekkel gazdagította volna irodalmunkat.

Irodalomtörténeti és általános nemzeti szempontból mégis a Virágregéknél is nagyobb

jelentőségük s Tompa egész költészetének legértékesebb és legmaradandóbb alkotásai az 1848-iki szabadságharcunk után, az osztrák abszolutizmus korában írt hazafias elégiái, illetőleg allegóriái, melyekkel az elalélt nemzetben a feltámadás hitét megerősíteni, a levert, csüggeteg lelkeket önbizalomra, a jobb jövő reményében való felemelkedésre bírni igyekezett.

A mai nemzedékeknek, az 1914—18-iki világháborút átélt fiatalságunknak bizonyára lehet és van is fogalma arról, hogy milyen lehetett a magyar nemzet hangulata a világosi fegyverletétel, a dicsőséges szabadságharcunk gyászos befejezése után. Trianon közelebb esik hozzánk, így ennél nagyobb csapást és fájdalmat alig tudunk elképzelni, de bizonyára a világosi katasztrófa, az ősi magyar alkotmány megsemmisítése nem kevesebb fájdalmat és kétségbeesést szült az ötvenes évek magyarjainak szívében. Ennek a szomorú korszaknak megdermedt lelkületét akkor egyik költőnk sem adta vissza oly megragadó, szívet facsaró hűséggel és izzó hazafias érzéssel, mint Tompa. Ő valóban a nemzet lelkét szólaltatta meg, mikor a tavasszal visszatérő gólyának azt mondja :

Csak vissza, vissza ! nincs itt kikelet,
Az élet fagyva van, megdermedett.
Csak vissza, vissza ! dél szigetje vár,
Te boldogabb vagy mint mi, jó madár.
Neked két hazát adott végzeted ;
Nekünk csak egy volt, az is elveszett !

Az idegenben hujdosó magyaroknak pedig azt izeni a visszaküldött gólyával :

Mondd meg nekik, hogy pusztulunk, vesziünk,
Mint oldott kéve széthull nemzetünk.

Ő írja a szívbemarkoló levelet az Amerikába kibujdosott jó barát, a költőtárs Kerényinek :

Nem állított meg a határnál valami?
Honszeretet, ha azt ki tudnók mondani.
Szívet cseréljen az, aki hazát cserél.

De aztán ugyancsak Tompa az, aki a száraz ágon hallgató ajakkal csüggendező madaraknak kiadja a felemelő új jelszót :

Legyen a dal fájdalmas, merengő,
Fiaim csak énekeljetek !

Ő mondja a tornácán búsongó, a »nem élni . . . nem élni« sötét vágyával tépelődő levert lelkeknek a biztató ígét :

De egy-egy csillag gyul a felhőkben távol,
Fellobbanó fénye lelkünkig világol :
Remélni, remélni !

Az ő lelkéből tör ki az Ikarus c. hatalmas allegóriájában a kétségbeesett kiáltás :

Halandók merjetek !

Valóban, ezek a ma is közszájon forgó idézetek is igazolják, mennyire a magyar nemzet lelke szólalt meg Tompa ezenkori költeményeiben, mennyire szállóigékké, közkinccsé váltak az ő költői ihletű, szinte prófétai mondásai a magyar emberek ajkán. Bizony még ma is, a trianoni 20 év alatt hányszor mondhatta és mondta el az idegen járom alatt sínylődő felvidéki, erdélyi és a bácskai magyarság:

A sebzett vad a rengetegben
Kínjának hangot ad,
Magát az eltiport magyarnak
Kisírni sem szabad.

A honfiúi bánatot és reménykedést Berzsenyin, Kölcseyn és Vörösmartyn kívül egy magyar költő sem zendítette meg oly megragadóan és annyi változatban, mint Tompa ezekben az örökszép elégiáiban. Helyesen jegyzi meg Kéky Lajos: Az elnyomatás gyászában sínylő, majd az erejére eszmélő magyar léleknek Arannyal együtt ő a legihletettebb kifejezője a költészetében benne van e kor magyarságának kétség és remény árjain hányódó teljes közhangulata. De tegyük hozzá, hogy ennek a közhangulatnak a megteremtésében éppen a Tompa szívhez szóló gyönyörű allegóriái és búsongó, de mindvégig bizakodó, optimista lelkéből fakadt költeményei igen jelentős tényezők voltak.

Tompa lírája azonban nem merült ki ezekben a hazafias elégiákban és allegóriákban. A családi életről, a felesége iránti igaz szerelemről, felesége valódi őrangyali értékének elismeréséről és örök hálájáról, az édesapai örömről és fájdalomról a megható gyönyörű költemények egész sorát írta. Ebben is rokon Petőfivel és Arannyal. Mindhármuk lantján a hitvesükért és gyermekükért való őszinte rajongás, a puritán tiszta családi élethez mindhalálig hú ragaszkodás volt mindhármuk családi költészetének igazi motivuma.

Amilyen szívbeli örömmel ünnepli Tompa is a maga földi boldogságát, mikor feleségét, a galambszelídlelkű, bájos Soldos Emiliát hazaviheti a Gömörmegyei bejei szerény paplakba, amilyen meghatóan édes érzelmekkel ünnepli első, majd második kis fiának születését, épolyan szívettépő fájdalom járja át egész valóját az első, majd a második fiacskájának koporsója felett. Alig van költőnk, aki az apai fájdalomnak megrázóbban adott volna kifejezést, mint ő eme sorokban, a második s már jól sejtett utolsó fiacskája sírján :

Várj, nem soká ketten leszünk ott,
Sirod választom nyughelyül.
De ah, akkor szegény Anyácskád
Hogy marad itt fenn egyedül!

Feleségének, akiben feltalálta ifjúkori ábrándjainak eszményképét s akivel annyi boldog

évet töltött a kis bejei, majd a hasonlóan szörnyen szegényes keleméri, végül a csinosabb hanvai paplakban s aki a testi kór által férfikora delén agyongyötört és a közeli halál-sejtelmekkel birkózó férjének a leggyöngédebb és türelmesebb ápolója, igazi órangyala volt, erről az áldott lelkű szelíd feleségéről is néhány valódi remek költeményt írt. Élete utolsó évében mintegy búcsúzóul lepi meg őt az O l a j á g c. gyönyörű imakönyvével, a református magyar nőknek ma is egyik legkedveltebb áhítatkötetével, melynek előszavában meghatóan fájdalmas bánattal önti ki háláját és imádatát mindhalálig hűséges gondozója iránt :

Túrj, légy erős, minő Te lenni tudsz,
Ki könnyűvé teszed a nehezet.
Kínom súlyával ez örvény felett
Ki tart fenn engem? Lelked s kis kezed.
Áldás reá ! De légy Tengyámod is,
Tartson fel a hit, bizalom s erély ;
Nem léssz magad, — kísér s óv szellemem
S Isten veled marad : ne félj, ne félj !

Mint ódaköltő is örök értékeket termelt Tompa. Csupán két legszebb ódáját kell fel-
említenem, hogy költészetéről ezt a rövid és
hézagos vázlatomat befejezzem. Ezek tetőzik
be Tompának folyton fejlődő, nemesbedő s
végén klasszikussá finomodott líráját. Egyik a
Kazinczy születésének századik évfordulójára,

másik a Lorántffy Zsuzsánna halálának kétszázados évfordulójára írt nagyszerű alkotása.

Az 1849-ben ránk szakadt abszolutizmus tizedik évében, az osztrák seregeknek szadovai veresége hatása alatt a magyar nemzet kezd ébredni szörnyű aléltságából. Ennek az ébredésnek első nagyobbszabású megnyilvánulása volt az 1859-iki széphalmi országos ünnepély a »szent öreg« sírjánál. A M. Tud. Akadémia pályázatot hirdetett a Kazinczy emlékéért dicsőítő költeményre. A pályadíjat a bírálók egyhangú magasztaló értékelése alapján Tompa ódája nyerte el. Ez a remek költemény méltán sorakozik a legklasszikusabb magyar óda, Arany Jánosnak Széchenyi halálára írt fenséges ódája mellé. Tompa itt fejezi ki először nyíltan a nemzet leghóbb óhaját és a feltámasztás reményét az évtizedes letargiából.

És zeng apáink drága nyelve,
Zeng és mi élünk . . . aunyi villám
Nem sujthatá le a magyart.
Velünk az Ég kegyelme nyilván . . .
S ürlelkeink védkarja tart.
Élünk, élünk s milljók remélnek . . .

A másik remek óda Lorántffy Zsuzsánnának, I. Rákóczi György feleségének, a magyar reformátusság legnagyobb nőalakjának halála kétszázadik évfordulójára készült, mely alkalmommal ünnepelte a sárospataki ref. főiskola

(29 évi késedelmét pótolva) fennállásának 300-ik évfordulóját. Ez a szintén gyönyörű apotheozis, amikor hálás kegyelettel hajlik meg a pataki főiskola összes nagy alapítóinak emléke előtt, legmélyebbre hajtja a zászlót a legnagyobb patrona, a valóban fejedelmi Nő előtt :

Ragyoghat a nő hírnevével,
Lehet bámult és ünnevelt,
De más, igaz becsét mi adja :
Lélekfönség, szív és kedély . . .

A közműveltség szent ügyének
Terhét hordá a női váll . . .
Hála a jóknak, akik éltek,
De ő nagyobb mindannyinál . . .

Tompa lírai költészetét megkoronázza végül a természet iránt érzett olthatatlan szomja és szeretete. Petőfi megragadó fellángolásai a természet fenségéről felülmulhatatlannak látszanak ugyan, de Tompának a »szent természet«, a »dajkázkodó édesanya« bájáról, különösen az ősz mélabús hangulatáról, a hervadásból és fényből fakadó kedves bánatról nem kevésbé örök értékei a magyar költészetnek.

Ősszel születtem hervadt lomb alatt,
Rózsák között múlok ki majd . . .

Ezt a fiatal korában írt gyönyörű sort
ismétli utolsó versében is :

Szerettelek . . . most is híven fogadlak,
Halvány képeddel, csendes tiszta ősz !
Bús kéje van érzésnek, gondolatnak,
Amely szívemben kísér s megelőz.
Ez érzés tán még bölcsőmben fakadt :
»Ősszel születtem, hervadt lomb alatt !«

vagy az

Őszi tájnak hervadása.
Őszi napfény ragyogása . . .

kezdetű költői végrendeletének záró versszaka :

A fák lombja csendesen hull . . .
Nem küzdéstől, fájdalomtól ;
Itt a végharc ismeretlen,
Lehet-e meghalni szebben . . . ?

és annyi sok gyönyörű őszi képe méltán állítják
Tompát etéren Petőfi s a francia Lamartine
mellé.

Tompának mind az elbeszélő, mind a lírai
költészet terén alkotott ezek az ércnél mara-
dandóbb művei méltán emelik őt arra a magas
piedesztálra, melyre kortársai, köztük maga
Petőfi és Arany is helyezték s ahová legalább
mi idősebbek ma is helyezzük. Legigazságosab-
ban Kéky Lajos foglalta össze Tompa irodalom-

történeti jelentőségét abban, hogy »Petófi és Arany mellett legnagyobb tehetséggel és hatással ő képviselte a népies alaphól kifejlődő nemzeti költészetet«. S amint Vörösmarty a reformkort, Petófi a szabadságharc korát, úgy »Tompá is megőrzött számunkra egy korszakot, a 49 utáni szomorú világot a maga végletes fájdmával, majd vérmes reménykedésével. Tompa a legkiválóbb magyar elégia költő, akinek keblében annak idején a nemzet szíve vert s szavára egy nemzet szívedobbanása visszhangzott«.

Tegyük még ehhez, hogy Tompának korára gyakorolt nagy hatását s ma is elvitázhatatlan értékét megmagyarázza az ő nagyszerű nyelv-művészete. A játszi kellem, a szerelmi epekedés, a szeszélyes vidámság bájos hangjait — Váczi János helyes megállapítása szerint — Vörösmarty után egy magyar költő sem fejezi ki oly könnyed változatossággal, mint Tompa a Virágregében. A karcsai templom tündérei-
nek énekében mintha csak a Csongor és Tünde nemtőit hallanók. A Kárpátok villijének lágy fuvallatában mintha a Shakespeare Ariel-je suhanna végig a Kárpátok hegyormain. Hazafias elégiaiban, ódáiban mintha az ótestamentumi próféták, az újtestamentumi apostolok, a régi szép idők pátriárchális táblabírái szólalnának meg. A »kedves nőmnek« írt »utolsó versei« a testi gyötrelmeket férfias lélekkel tűró halálrakész mártir lelkének elszagztatott darabjai. Viszont vidám verseiben,

a messze földön híres jókedvű adomázót, a hamiskás mosolyú fiatal bohém pataki diákot halljuk, akinek az ajkain azonban ilyenkor sem jön ki egyetlen triviális szó. Mint papot, valamint nagyszerű egyházi beszédeit is az egyszerűség, az őszinte áhítatos vallásosság jellemzi.

Ez a néhány vázlatos vonás talán igazolja azt a meggyőződésemet s talán szabad mondanom, hogy Tompa nagyszámú mai tisztelőinek véleményét is, hogy Petőfinek és Aranyinak ez a nagy kortársa és lelki rokona, a magyar népies költészet megindításának ez a nagy apostola megérdemli, hogy ha a két legnagyobb költőnk emléksobraihoz hasonló nagyobb műalkotással nem tudunk is emlékének hódolni, de legalább egy kisebb, művészi értékére amazokéval méltán vetekedő szobrászi művel örökítsük meg — ha megkésetten is — itt a fővárosban is s éppen a virágok szigetén az ő emlékét s ezzel lerójuk iránta érzett hódolatlunkat.

Ha az ősz dalnokának az a fiatalkori ábrándja, hogy ősszel boruljon rá a szemfedél, nem teljesült is pontosan, mert a Mindenható a három évig tartó gyötrődését korábban megelégette s életének 51-ik évében (1868) július 30-án magához szólította hív szolgáját, a mi kegyeletünk legalább azzal kívánta tiszteletben tartani a költő óhaját, hogy születésének (123-ik) őszi napját, a »mosolygó hervadás« kezdő napját, a Petőfi által is oly megrázó

jövőbe tekintéssel megénekelt »szeptember végét« választottuk e szép emlékmű leleplezésére.

Hogy ez a szerény ünneplésünk éppen a magyar nemzetnek mostani nagy örömnappjával, az erdős-bérces Erdély északi részének az anyaország kebelére visszatérte mámoros napjaival esett egybe, ez csak emeli ünnepünknek a bensőségét. Hiszen Tompának is megvolt a kapcsolata a szép Erdéllyel. Egyik életrajzírója szerint »családi hagyomány szerint a Tompa ősei a Székelyföldről kerültek Borsodba s mindvégig elevenen élt közöttük a háromszéki kisborosnyói Tomphákkal való rokonságuk hite« (Kéky Lajos 6.). Ezt a hagyományt ugyan hiteles adatokkal igazolni nem tudjuk, de annyi bizonyos, hogy első nyomtatásban megjelent versét mint »Tompha Mihál« írta alá, tehát maga is hitte az erdélyi Tomphákkal való rokonságot. De ha csakugyan nem fűzte is vérbeli rokonság az erdélyiekhez, Erdéllyel való kapcsolatára s Erdély iránti szeretetére elég bizonyíték az, hogy saját szavai szerint »élete legszebb órái közé« számította azt a hetet, amit 1856 szeptemberében Erdélyben töltött, ahol az erdélyi írói világ és előkelőségek nagy örömeződéssel és kitüntetéssel fogadták. Névünnepe szeptember 29-én gróf Mikó Imrénél, Erdély akkor legnagyobb államférfiánál és mecénásánál, Erdély és az anyaország uniójának fennkölt lelki harcosánál ülték meg s ott maga a házigazda, »Erdély Széchenyi«-je köszön-

tötte fel a nagy magyar poétát. Tompa később gyönyörű ódával hálalta meg a felejthetetlenül kedves erdélyi napjait s gróf Mikó Imrét, mint a kidólt »legnagyobb magyar« hivatott utódát aposztrofálja :

Ragadd gyorsan, Erdély Széchenyije,
Ragadd kezedbe a szent lobogót
... Taníts : — mint a faág, ha szél zúdult —
Egy törzsökön egymáshoz hajlani ...
... Külömb nép lenni mint a hajdani !

Mélyen tisztelt közönség !

A népregék és népmondák egykor oly népszerű lantosa, a Márta könnyének, a Pogánykútnak, a Király kútjának első regőse hadd szője itt tovább a hűséges jó barátoknak, a Tetemrehívás, a Welszi bárdok, az Ágnes asszony nagy költőjének emlékszobra mellett az újabb regéket a visszatért felvidéknek, a régóta izengető gömöri bérceknek, a csodás Kárpátaljának, a ma hazatért erdélyi szikláknak, a radnai, a görgényi, a gyergyói havasok égbenyúló csúcsainak, az Ünökőnek, a Szentanna-tónak édes-bús történetéről. A Virágregéknek ma is közkedvelt dalnoka hadd álmodozzon itt, a gyönyörűséges Margitsziget csodaszép virágoskertjében az őszi kikircsekről, a téli zöldről, a megenyhült léggel a viduló hatá-

ron újból kibúvó sziklavirágokról s az újabb és újabb, a szebbnél-szebb rózsák, dáliák, kakastaréjok titokzatos életéről.

Minket pedig és az utánunk jövő nemzedékeket intsen, tanítson ez a szép emlékmű szeretni a szent természetet, szeretni multunkat, építeni jövőnket, hogy az oldott kívét csakugyan szorosabbra összeköthessük, az idegenben bujdosó szétszórt magyarságot összeszedhessük, a szebb és nagyobb Magyarorszáiban egyesíthessük.

Most, amikor végre előttünk áll ez a díszes emlékmű, a szépséges Margitszigetnek ez a legújabb érdekessége, amikor ezen a gyönyörű őszi napon elmerenghetünk az ős dalnokának mélabús vonásain, nekünk, Tompa tisztelőinek első szavunk nem lehet más, mint a hála és köszönet kifejezése elsősorban a Székesfőváros vezetősége iránt, akik megértő lélekkel és áldozatkészségükkel lehetővé tették a mi régi vágyunk és törekvésünk megvalósulását.

Hálás köszönettel tartozunk legelsőbbben Karafiáth Jenő főpolgármester úr Önnagyméltóságának, a Tompa-szoborbizottság költői lelkű, magasröptű szellemű elnökének, aki a maga ismert törhetetlen energiájával a mi háromévtizedes mozgalmunkat alig egy év leforgása alatt szeretetreméltó »douce violence«-szal valóra váltotta. Hálás köszönet Hóman Bálint kultuszminiszter úr Öncsellenciájának, aki nagyszabású nemzetnevelési országos elfoglaltsága közt időt szakított arra, hogy törekvésün-

ket mind erkölcsi támogatással, mind anyagi segítségével diadalra juttassa. Hála és köszönet Szendy Károly polgármester és Némethy Károly fővárosi tanácsnok uraknak, akik legjobb szívvvel mindent megtettek arra, hogy célunkat elérjük. Hála és köszönet Bessenyei Zénó Őnagyméltóságának, a székesfővárosi közmunkatanács nagyherélyű, minden szépért lelkesülő és szerencséskezű elnökének, aki már évekkel ezelőtt nagy szeretettel karolta fel kérésünket s igyekezett kezünkre járni, hogy az emlékmű felállítása és mai leleplezése el ne maradjon.

Hála és köszönet Ugron Gábor Őexcellenciájának, az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács elnökének és Voinovich Géza Őméltóságának, a Magyar Tudományos Akadémia főtitkára és a Kisfaludy Társaság elnökének, akik művészi lelkük finom intuiciójával, bölcs tanácsaikkal segítették elő az emlékmű sikerét.

De forró köszönettel tartozunk Gömör vármegye lelkes urainak és hölgyeinek, akik Gömör nagy szülöttje emlékművének megteremtése körül évtizedek óta fáradhatatlan munkát végeztek. Legyen szabad közülok csupán Putnoky Móric Őnagyméltóságának, a szoborbizottság bőkezű társelnökének és Soldos Béla főispán úrnak, valamint a gömöri ref. egyházmegye nagytiszteletű esperesének és lelkészeinek nagyértékű támogatását kiemelnem, akik igaz kegyelettel buzgólkodtak az emlékmű költségeinek összehozásában.

De hálás köszönet annak a köztünk ma bizonyára legboldogabb gömöri úriasszonynak, aki a Margitszigeten felállítandó Tompa-kút eszméjét először vetette fel s aki három évtizeden keresztül tollal és szóval, kérésekkel, könyörgésekkel, mindnyájunkat megszegyénítő kitartással odáig vitte, hogy sürgetésére megalakítottuk az emlékmű-bizottságot s hogy íme, ma előttünk áll a Tompa költészetéhez méltó szobrászi alkotás. Kálniczky Vilma ma valóban örömkönnyeket sírhat, mert az ő ideális szép lelkének régi ábrándja teljesült s ha nem is az ő első elgondolása, a monumentális szobor, de a második szerencsés gondolata valóra vált és teljes művészi értékű emlékmű hirdeti mátol fogva Budapesten is az ő édesatyja ifjúkori barátjának és pályatársának emlékét. Nem volt hát hiábavaló az »Izennek a gömöri bércek« és annyi sok szép cikkének megírása. Örömet s a mi örömünket is teljessé teszi annak a tudata, hogy Tompa szülővárosa, Rimaszombat is immár két éve felszabadult a trianoni iga alól s a költő ottani nagy szobra újból a magyar haza földjén áll.

Végül — last but not least — hálás köszönet a gyönyörű emlékmű alkotójának, Pásztor János szobrászművész úrnak, a Rákóczi-szobor és más nagyszerű művek ihletett művészenek, aki ebbe az új alkotásába is belelehelte a maga nemes lelkét és zsenialitását.

Őszinte mély tisztelettel ajánlom az új emlékművet Budapest székesfőváros vezető-

ségének, a Fővárosi Közmunkák Tanácsának és Budapest közönségének szeretetteljes gondozásába. Hirdesse ez a pompás új műalkotás is a magyar kultúra és élniakarás, a nagy elődök, a szellemi nagyságaink megbecsülését. Tanítson mindnyájunkat ez az emlékmű is arra, amit Tompa szavaival gróf Széchenyi István mint legszentebb köteleiséget kötött onnan felülről is a magyarság szívére :

TELJES SZÍVBŐL SZERETNI A HAZÁT !

Felelős kiadó: Dr. Szentmiklósi József
Felelős nyomdavezető: Kurfürst István vezérigazgató
Budapest székesfőváros hírlapnyomdája 1940 — 9171

